

*Drausminga rikiuotė Lenino aikštėje. Kiekvienas žino savo vietą.
Nedidelė užduotis: joje raskite Vilniaus universiteto rektorių!*

Operos ir baleto teatre į iškilmingą minėjimą susirinko solidžioji publika. Scenoje susėdo prezidiumas, prieš tai applankęs V. Lenino paminklą ir prie jo tinkamai susikaupęs. Pirminkavo L. Šepetys, šalia pagal rangus susėdo kiti valdžios vyrai. Pirmoje eilėje vietos atsirado tik vienam universiteto žmogui – pačiam rektoriui – prie stalo krašto tarp A. Aleksandrovo ir V. Jeliutino.

Žiūrinėjant minėjimo nuotraukas, į akis krenta keistai „nedėmesingas“ J. Kubiliaus elgesys. Net kalbant „Pirmajam“ – P. Griškevičiui – J. Kubilius tartum šnekučiuojasi su svečiais. Priežastis, pasirodo, paprasta: besi-

O tuo metu universiteto kiemeliuose! Viename jų linksminasi Matematikos fakulteto studentai. Šypsosi didysis matematikų Katinas, sienas ramsto „dėstytojų“ figūros...

rūpinant, kad kiekvienam garbingam asmeniui tektų jo padėtį atitinkanti vieta prezidiume, svečiai iš Maskvos buvo pasodinti į neradiofikuotas vietas. Taigi J. Kubilius pats turėjo svečiams kai ką versti ir komentuoti.

Minėjimas baigėsi koncertu. Nemažai diskutuota, kokia muzika turėtų skambėti. Kai kas manė, kad muzika turi iliustruoti tai, kas minėjime buvo kalbėta. Sic! Bet rektorius nutarė – bus Bethovenio IX simfonija. Ir buvo!

O universiteto centrinių rūmų kiemeliai buvo sausakimši jaunų žmonių – žiūrovų ir dalyvių spalvingais karnavalo kostiumais, su vėliavomis, plakatais, keistais prietaisais, di-

Nuotrauka atminčiai prieš žygį į Vilniaus gatves. Tuoju eisena pajudės, ir kasdienos centrinės sostinės gatvės gyvenimas nutrūks, pavirtęs marga liksmą jaunimo švente.

džiuliais palengva kerėbliojančiais padarais... Pievelėje po gelstelėjusiais kaštonais priešais Menininkų rūmus gracingai mindžikavo baltas žirgas.

Pagaliau studentų eisena pajudėjo...

Kyla iš atminties vaizdai, bunda garsai, spalvos, jauni veidai, balsai, blyksniai, pinasi, sūkuriuoja, susilieja į vieną linksmą, jauną, padaužišką, spalvingą upę, tekančią pagrindine Vilniaus gatve, pilna žmonių šaligatviuose, namų balkonuose, pro Tauro kalną, virtusį milžinišku amfiteatru, tekančią per sustingusį pilką laiką, nešančią neaiškų ilgėsį, nuojautą, kaip spindulys suspindęs akimirksniui ūkanotą nuobodžią dieną...

Žmonių potvynis pagrindinėje Vilniaus gatvėje.

Kas ten buvo, ėjo, žiūrėjo, darbavosi, tam tos iškilmės, jubiliejus, eisena... tebežygiuoja atminties gilumoj, iškyla prisiminimais, kaip kartais iškyla žodžiai ir ženklai, kurių pranašiską prasmę išryškino laikas. Kas nujautė, išvelgė margos, linksmos šventės akimirkose atgimimo, sąjūdžio, laisvės pranašystę?..

Kitą dieną vakare Sporto rūmuose jubiliejaus dienas užbaigė studentų koncertas. Vienintelis, nepakartojamas... Talento ir įkvėpimo šventė. Meno vadovą V. Aleksandravičių

vėliau bandyta įkalbinėti surengti koncertą pakartotinai. Atsisakė – neįmanoma pakartoti, kas buvo!

Po mėnesio, 1975 metų spalio 25 dieną, buvo surengtas Vilniaus universiteto Mokslinės tarybos posėdis jubiliejaus iškilimams apžvelgti ir įvertinti. Rektorius padėkojo visiems, padėjusiems jas surengti ir pridūrė: „Jubiliejaus iškilimės jau praeityje. Bet jų dvasinė prasmė – mumyse.“ Posėdžiui baigiantis, Filologijos ir Medicinos fakultetų dekanai perskaitė padėkos raštą rektoriui, didžiausiam jubiliejinių metų darbininkui: „Kolektyvo laimė, kad jis turi universiteto istorijos ir dabartinių galimybių vertą vadovą, žymų pasaulinio garso matematiką, talentingą organizatorių, didelio autoriteto ir dvasinės kultūros žmogų, giliai žvelgiantį ir „toli matantį“. Rektorius klausėsi ir truputį šypsojosi. Jis žinojo, kad yra ir kitas padėkos raštas, kurio jis viešai skaityti nepatarė. Gerai išmanė ne tik valdžios smagračius ir svertus, bet ir psichologines spyruokles. Žinojo, kad valdžios vyrai pavydūs to, ko neturi – tikros, o ne apsimestinės žmonių pagarbos ir meilės. Geriau mažiau pagarbos žodžių rektoriui šiandien negu nebylus nepalankumas universitetui kokio nors pareigūno akyse rytoj. Perskaitę raštą, dekanai įteikė rektoriui skeptrą – rektoriaus valdžios ženklą – vietoje to, taip ir nesugražinto iš Rusijos uždarius Vilniaus universitetą. Rektorius paėmė skeptrą, ir akimirksniu užplūdo šiltas stiprus jausmas – ir malonaus nuovargio, ir laimės.

Vis dėlto – sumanyta ir atlikta! Sumanyta ir atlikta!

Feci quod potui...

Ir žvaigždžių valandos virsta praeities valandomis. Atminties šviesa. Dvi savaites po jubiliejaus iškilnių kartojojosi

vis tas pats: vos rektorius sumerkia akis nakties miegui – plūsteli reginiai: mirga šventės spalvos, skamba garsai... It stipriai įsuktas ratas sąmonė negalėjo iš karto sustoti... Kol nesusiklostė naujų ryškių išpūdžių sluoksnis.

Prasidėjo penktasis Vilniaus universiteto šimtmetis: iš kasdienio darbo valandų suaustos dienos, iš dienų – metai. Jubiliejus tarsi pakylėjo universitetą, nušvietė ypatinga šviesa, išskyrė iš susnūdusios „brandaus socializmo“ metų tikrovės. Bet mokslo tikrovėje – nei snaudulio, nei pilkumos. Atsirado daugiau laiko matematiniams darbams. 1980 metais buvo išleistas profesoriaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos vadovėlis – pirmasis originalus šios matematikos srities vadovėlis lietuvių kalba. „*Almae Matri Vilnensi Quadringentesimum natalem celebranti hoc opusculum dedicavi*“ – parašyta tituliname puslapyje. Jubiliejinių metų atšvaitas.

Mokslo darbas: nė sau negalėtų atsakyti, kas svarbiau – jo paties, ar mokinių? Kiekvieną antradienio vakarą, jeigu tik nebūdavo išvykęs, savo namuose priimdavo „matematiniais reikalais“ – studentus, aspirantus, tik pradedančius jausti mokslinio darbo skonį, kolegas, ateinančius pavartyti naujų matematinių žurnalų ar paprašyti kokios retesnės matematinės knygos, o kartais – šiaip aistros matematikai apimtus žmones, retsykais per tą aistrą ar dėl neišmanymo palaikančius siekiama už tikra.

Knygų, atlydėjusių iš tolimų vaikystės laikų, ir naujų, ką tik išleistų, šūsnyš. Bene vienintelė rektoriaus padėties privilegija – galėdavo jų nusipirkti nestovėdamas eilėje. Tuomet vertingesnės knygos ištirpdavo knygynuose kaip pavasario sniegas. Jos nebetilpo darbo kambaryje, tad teko įrengti bibliotekos „filialą“ rūsyje. 1981 metais J. Kubilius pasirūpino pagerbti žmones, iš kurių dar prieškariu buvo gavęs knygų.

Štai kaip atrodydavo matematiniai antradienių vakarai profesoriaus namuose! Iš kairės į dešinę: Tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedros bendradarbiai M. Maknys, A. Laurinčikas, E. Manstavičius, E. Stankus.

M. Šlapelienė turėjo Vilniuje knygyną prie pat Universiteto, Šv. Jono gatvės pradžioje. Kai 1940 metais prasidėjo „knygynų valymas“, kad nekonfiskuotų, dalijo lietuviškas knygas veltui. Pluoštelį pasiėmė ir studentas J. Kubilius, kartu su draugu apsilankęs Šlapelienės knygyne. 1981 metų rugsėjo 25 dieną buvo organizuotos nedidelės iškilmės ir prie namo, kuriame gyveno Šlapeliai, buvo atidengta lenta. J. Kubilius pasakė kalbą, aplankė ir M. Šlapelienę, jau sunkiai vaikstančią.

Vieną 1982 metų žiemos dieną suūkė gamyklų sirenos. Dabar mes jau žinome, ką jos pranašavo: brandaus socializmo pabaigą ir prašmatnių laidotuvių metus. Mirtis išsiavedė L. Brežnevą, J. Andropovą, K. Černenką su visomis jų žvaigždėmis ir medaliais. Jų vardai dar kelerius metus lai-

kėsi virš naujai perkrikštytų miestų. Kol papūtė nauji, galingi vėjai...

1985 metų balandžio 23 dieną naujasis TSKP CK generallis sekretorius M. Gorbačiovas paskelbė du naujus žodžius: „glasnost“ ir „perestroika“. Ko gero, nedaugelis sukluso. Žmonės buvo įpratę, kad nauji vadai sugalvoja ir naujų ritualinių žodžių bei užkeikimų. Tačiau šįsyk buvo kitaip. Magiškas žodis „viešumas“ pirmiausia „atkeikė“ centrinių laikraščių ir žurnalų puslapius. Juos užplūdo diskusijos, drąsūs požiūriai, atitirpo tylą, gaubusi skaudžias tiesas, tragedijas ir likimus.

Tik ne Lietuvoje. Kol neišaušo 1988-ieji...

Ką gi žmonės matė 1988 metų pradžioje atsigręždami į praeitį? Bandydami išvelgti ateitį? „Vatikano radijas“ sausio 30 dieną perdavė grupės disidentų „Kreipimasi į Lietuvos liaudį ir visas pasaulio tautas Lietuvos nepriklausomybės 70-mečio proga“. Partinė Lietuvos valdžia bandė sena maniera demonstruoti ideologinę ištikimybę Maskvai... LKP CK pirmojo sekretoriaus R. Songailos straipsnis „Tiesoje“ „Lietuva – tarybiniu keliu“ – keistai sterilus. Jeigu nebūtų datos ir autoriaus pavardės, niekaip negalėtum pasakyti, kas ir kada jį parašė – prieš kelias dienas, metus, dešimt ar keturiasdešimt metų? Lietuvos savarankiškas įstojimas į TSRS pavadintas akivaizdžiu faktu. Juntama baimė ir tylėti, ir kalbėti. ELTA pranešė apie Kreipimasi, kartu – ir apie daugybę respublikos darbo žmonių laiškų, kuriuose smerkiami ekstremistai ir reiškama vieninga nuomonė, kad lietuvių tauta švęs savo valstybingumo 70-metį ne vasario šešioliktąją, bet gruodžio šešioliktąją (1918 metų gruodžio 16 dieną marionetinė V. Kapsuko vyriausybė paskelbė Lietuvoje tarybų valdžią).

Senų laikų pašalas dar laikėsi iki pat vasaros.

Atėjo birželis: sausakimša salė Mokslininkų rūmuose – diskusija: „Ar įveiksime biurokratiją?“, po kelių dienų susirinkimas Mokslų akademijos Didžiojoje salėje, Sąjūdis, žmonių minios aikštėse, pirmosios trispalvės, trispalvių jūra... Lietuva svaigo, kaip svaigstama išėjus iš ankštumos į gailaus oro erdvę, – nuo atrastos laisvės kalbėti apie tai, kas svarbu, skaudu, tikra...

Ir Vilniaus universiteto rektorius, rengdamasis 1988/89 mokslo metų atidarymo kalbai, pirmąsyk galėjo pamiršti Ezopo kalbos įgūdžius. Tačiau nepasirinko savo kalbai nei populiarių to meto aktualijų bei svarstymų apie konkrečias universiteto reformas. Kalbėjo apie asmenybės, kurios akiratis neužsibaiigia siaura specializacija, vertę, kūrybiškumu ir dora pagrįstos vertybinės orientacijos prasmę. Nes artėjo laisvės metai, laisvės kūrybiškai dirbti ir siekti tiesos, ir laisvės, kurią galima prarasti neatradus...

Naujieji metai žadėjo permainas. Tie keli mėnesiai, išugdę drąsą matyti taip, kaip yra, sukūrė naują ryškią šviesą – ypač badė akis visuomenės mokslų: marksizmo-leninizmo, mokslinio komunizmo, ateizmo... vieta studijų sistemoje. 1988 metų spalio 18 dieną pasirodė universiteto profesoriaus R. Pavilionio straipsnis „Visuomenės mokslai: kaip pabusime iš letargo?“. Rektorius paskyrė R. Pavilionį Vilniaus universiteto Visuomenės mokslų tarybos pirmininku. Prasidėjo didelių reformų metas, nors ilgai dar reikėjo aiškintis, derinti, įtikinėti...

1988 metų spalio mėnesį J. Kubilius turėjo vykti į Maskvą – į eilinę TSRS Aukščiausiosios tarybos sesiją. Daugelį metų buvo deputatas – politinio žaidimo taisyklėse buvo numatyta, kas atstovauja sąjunginei respublikai Maskvoje – pirmieji valdžios asmenys, vieno ar kito universiteto rektorius,

po to atitinkamas skaičius inteligentų, darbininkų, moterų... Dešimtmečiais kurta politinio spektaklio butaforija eizėjo. Taip pat ir Maskvoje. Statistai virto veikėjais, neigiančiais scenarijų ir privalomus teksto žodžius.

J. Kubiliui sesijoje teko kalbėti apie tuomet visiems rūpimą respublikų ekonominį savarankiškumą. Pasiūlė atitinkamą nutarimo straipsnį. Per pertrauką kažkas pakvietė į atskirą kabinetą, kuriame buvo susirinkęs būrys „aparato“ darbuotojų. J. Kubiliui buvo pasakyta, kad jo pasiūlytą nutarimą būtina suredaguoti. Argi jo rusų kalba tokia bloga? Ne, bet... Tačiau politinės subordinacijos grandinės jau buvo sudilusios. J. Kubilius griežtai pareiškė – jeigu ir toliau bus reikalaujama „suredaguoti“, jis apie tokius sesijos užkulisius pasisakysias iš deputato tribūnos.

Bet tikrasis politinis gyvenimas su visais savo spinduliais ir šešėliais prasidėjo 1989 metų sausį. Nauji rinkimai į TSRS Aukščiausiąją tarybą, jau be valdžios aprobuotų kandidatų sąrašų ir privalomų nuošimčių. J. Kubilių kandidatu iškėlė Radviliškio ir Raseinių rajonuose, parėmė Sąjūdis. Rinkiminė kampanija: mitingai, kalbos, vėliavos, „juodoji“ rinkimų technika. Oponento atstovas viename rinkiminiam susirinkime pareiškė, kad J. Kubilius neseniai operuotas ir jau viena koja karste. Tikrai buvo operuotas. Tačiau energingai dalyvaudamas rinkiminiuose renginiuose, žvaliai kalbėdamas ir juokaudamas rodyte rodė, kad iki karsto dar – gali būti, kad kitiems ir arčiau. Rinkimus laimėjo geroka persvara. Palydos į Maskvą 1989 metų gegužę Kalnų parke. Nelengvos dienos Maskvoje Lietuvos delegacijai kovojant dėl šaliai itin svarbių klausimų: ekonominio savarankiškumo, įstatymų formuluočių, Ribentropo-Molotovo pakto egzistavimo pripažinimo...

1989 metų rugpjūčio 23 dieną „švelnioji revoliucija“ pasiekė kulminaciją: trijų okupuotų šalių tautos išėjo į Baltijos kelią. Ne tik joms, bet ir visam pasauliui tapo aišku, kad šis kelias veda į politinę Latvijos, Lietuvos ir Estijos nepriklausomybę. Nusikratyti okupacijos primestų gyvenimo formų! Susigražinti, kas prarasta!

Tačiau kreipdamasis į universiteto žmones 1989/90 mokslo metų atidarymo proga rektorius daugiausia kalbėjo ne apie politiką, bet apie sunkų mokslą būti laisviems. Lemiamą dvasinės kultūros reikšmę tautos gyvenimui. Būtinumą pasinaudoti atsiveriančia laisve tobulinti save, ugdyti savo dvasinę kultūrą, nes dvasios skurdas gimdo ir kurtumą sąžinės balsui, įprotį kelti privačius interesus virš visų kitų gyvenimo tikslų ir vertybių. Ne visas blogis primetamas iš išorės. Kiekviena nuolaida sau, kiekvienas nereiklumo momentas – taip pat nuolatinis blogio šaltinis. Rektorius kvietė sukurti universitete kūrybišką savitarpio pagarbos ir kolegiališkumo atmosferą, skatinančią jaunos žmones dvasiškai augti.

1990-ųjų kovo 11-oji: nepriklausomybės paskelbimas. Viltys ir netikrumas, būgštavimai ir abejonės. Drąsa. Vilniaus universitetas taip pat siekė pradėti naują savo gyvenimo tarpsnį – grįžti prie universitetinės autonomijos tradicijos. Reikėjo sukurti naują statutą ir pagal jį pertvarkyti visą universiteto gyvenimą. Statutą Mokslinė taryba patvirtino kovo 27 dieną, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji taryba – birželio 12 dieną. Jame numatyta, kad rektorius turi būti renkamas Universiteto taryboje.

Rengdamasis 1990/91 mokslo metų atidarymui, J. Kubilius jau žinojo, kad tai paskutinioji jo, kaip rektoriaus, kalba naujų mokslo metų proga. Daugiau kaip trisdešimt kartų kreiptasi į universiteto bendruomenę rugsėjo 1-osios proga, kiek leido pri-

Vilniaus universiteto rektoratas 1991 m. Fotografija atminčiai apie bendrą darbą. Iš kairės į dešinę: prorektoriai A. Milaknis, J. Vaitkus, R. Pavilionis, rektorius J. Kubilius, prorektoriai I. Žeberskis, J. Grigonis, P. Eigminas.

valomos leksikos rėmai primenant laisvos minties ir kūrybiškumo tradiciją. Universitetas niekada nebuvo įrankiu... Dabar sukurti naujos būties pagrindai. Feci, quod potui... Rektorius kalba persmelkta pasididžiavimu, kad Vilniaus universitetas grįžta prie Europos universitetinės tradicijos. Prie esmės.

Universitetas – tai visuma. Sintezė ir harmonija. Kad ir kas dėtųsi anapus Akademijos sienų, kad ir kokios permainos ar sukrėtimai tenai vyktų, atėjęs į universitetą, visuomet pajunti pastovumo ir tvarumo dvelksmą. Akys tegu pastebi, kad vienur išblukusios spalvos, o kitur galbūt atidengta freska, ligi šiol glūdėjusi po tinko sluoksniu, ausys tegul išgirsta skambant kitus balsus, tačiau širdis nuvokia,

jog visa tai – tik išorinės realybės ženklai. Universitete kaip niekur kitur aiškiai pajunti, kad, be praeinančių ir kintančių dalykų, egzistuoja ir tai, kas nei praeina, nei kinta, – amžinosios vertybės, amžinosios maksimos, amžinai gyvas dvasinio tobulėjimo ilgesys. Kurdami savo akademinę valstybę, tvirtindami jos pamatus, nepaskęskime žemės dulkėse. Neužmirškime, kas yra universiteto esmė. Eikime į Akademią kaip į tiesos, gėrio ir grožio šventovę; kasdienos šurmulį išgirskim amžinybės ataidą.

(Iš 1990 m. rugsėjo 1-osios proga pasakytos kalbos.)

Kartu rektorius perspėjo, kad paviršutiniškumas ir tuštumbė neprasiskverbėtų į universiteto bendruomenę. Kad ji vertintų tikrąjį kūrybiškumą ir tuos, kurie kantriai ir tyliai dirba įkvėpti ištikimybės tiesai.

... mūsų dienos – tik pėda istorijos vieškely, ir ją iškart užpustys laiko vėjai, jei mes savo gyvenimus redukuosime į primityvių, o kartais ir grobuoniškų egoistinių poreikių tenkinimą ir blizgančių daiktų vaikymąsi. Istorija juk ne tai, kas teka pasroviui ir skęsta laike; istorija yra tai, kas iškyla virš laiko. O priešintis laikui, įprasminti savo gyvenimus, pagausinti tai, ką vadiname žmogiškumu, tegalime vieninteliu būdu – kūryba. Kūrybingumas – tai ir žmogaus, ir tautos būties matas. Kūrybingumas – tai toji riba, ties kuria iš tūnojimo prieblandos ima vertis būties proskyna. Bet tikrai kūrybai būtina ir tyła, ir vienatvė. Neišsigąskime jų, neišsigąskime nepopuliarumo. Pakilkime aukščiau laisvosios rinkos prekeivių aistrų. Jų laisvė – tariama laisvė. Iš tiesų laisva – kūrybinga dvasia, vien tiktai ji. Be laisvės nėra kūrybos, kita vertus, tik kūryba įprasmina laisvę. Nemaldaukime laisvės.

Profesoriai J. Kubilius ir R. Pavilionis. Akimirka prieš perduodant valdžios įgaliojimus naujam Vilniaus universiteto rektoriui.

Eikim į ją. Įprasminkim ją. Tam, kas iš tikrųjų laisvas, kas sugeba ją įprasminti kūryba, visai nesvarbu, ar kitas pripažins jo laisvę.

(Iš 1990 m. rugsėjo 1-osios proga pasakytos kalbos.)

1990 metų gruodžio 28 dieną universiteto bendruomenė išsirinko naują rektorių – profesorių Rolandą Pavilionį. Pareigų perdavimo ceremonija įvyko sausio 29-ąją. Po sausio 13-osios įvykių šalis gyveno nerimo dienas.

Prieš perduodamas rektoriaus valdžios įgaliojimus, J. Kubilius pasakė kalbą. Dar kartą apžvelgė universiteto kelią. Ir jame praleistus savo metus. Prisiminė žodžius, ištartus pradėjus eiti rektoriaus pareigas: padaryti viską, kad universi-

tetas galėtų didžiuotis ne tik savo istorija. Paprašė perskaityti iškilmingą pareigų perdavimo aktą:

Pasibaigus mano rektoriavimo laikui ir universiteto akademinės bendruomenės atstovams išrinkus naująjį Vilniaus universiteto rektorių, šią didžiai reikšmingą mūsų Akademijos gyvenimo valandą norėčiau padėkoti visiems, sutelktinėmis pastangomis padėjusiems man vykdyti savąsias priedermes. Kuo širdingiausiai sveikindamas naująjį rektorių ir perduodamas jam akademinės valdžios ženklus, skatinu visus jus pasitikėti jo gera valia ir žodžiu, idant bendromis jėgomis ir toliau garsintumėte garbų mūsų Akademijos vardą. Geriausios kloties Tau, prakilnųsis kolega, telkiant profesorius ir studentus ir vadovaujant jiems intelektualaus ir dvasinio tobulėjimo kelyje.

Geriausios kloties...

Norėjau būti Lietuvos partijos narys...

1989-ieji Lietuvai buvo dvasios laisvėjimo, ryžto vaduotis iš priklausomybės grandinių brendimo metai. Visuomenės gyvenimas pasikeitė, tačiau kaip ir anksčiau kariniuose miesteliuose tebestovėjo imperinė kariuomenė, o iš Kremliaus tebekeliavo nutarimai ir direktyvos, kuriomis vadovaudamosi partinės organizacijos – TSKP grandys Lietuvoje – turėjo valdyti ir lemti ekonominį bei visuomeninį gyvenimą.

Tačiau Lietuvos komunistų partija jau nebebuvo paklusnus centrinės valdžios valios vykdymo imperijos provincijoje įrankis. Per pusantrų metų partijoje prarado reikšmę formalūs organizaciniai ryšiai ir atsivėrė nuomonių margumynas. Tos pa-

čios partijos nario bilietus turėjo ir Sąjūdžio vadovybės nariai, ir internacionalizmo bei nedalomos TSRS gynėjai, ir besidairantys, kokios pažiūros ir pozicijos parankiausios politinei karjerai ir ekonominei sėkmei. Lietuvos komunistai turėjo griežtai apsibrėžti savo padėtį ir siekius naujųjų politinių procesų kontekste. Ir apsisprendė – 1989 metų gruodžio 29 dieną įvykusiame suvažiavime partijos dauguma priėmė naują statutą ir programą, kurioje numatyta, kad LKP nuo šiol – nepriklausoma nuo TSKP politinė jėga. Didžioji Lietuvos visuomenės dalis teigiamai vertino šį politinį žingsnį. Buvo, žinoma, ir kitaip galvojančių. J. Kubilius nebuvo aktyvus naujosios LKP politikos architektas. Tačiau dalyvauti jos veikloje nevengė ir nesi-gynė. Daugelį metų laikėsi nuomonės, kad susiklosčiusiomis politinio nesavarankiškumo sąlygomis partines organizacijas, pritraukus į jas patriotiškai nusiteikusius žmones, galima ir reikia panaudoti nacionaliniam identitetui ir kultūrai išsaugoti bei kūrybiniam darbui. Per daugelį metų, prabėgusių dirbant su įvairiausiais žmonėmis, apie juos sužinojo daug, labai daug. Brežnevo laikais buvo šaukiama: „Partija – epochos protas, garbė ir sąžinė!“. Ne, jokia partija neturi sąžinės monopolio. Sąžinę turi tik žmogus... arba leidžia kitiems interesams nustelbti savyje jos balsą.

Suvažiavimo organizatoriai paprašė, kad J. Kubilius kalbėtų pirmas. Pagrindinės jo kalbos mintys telpa į vieną sakinį – į Lietuvos nepriklausomybę LKP turi eiti kaip nepriklausoma partija. Tikėjo, kad tie, kurie okupacijos metais įstojo į partiją siekdami ne asmeninės karjeros ar sotesnio kašnio, bet norėdami daugiau nuveikti, sugebės paversti partiją socialdemokratinės pakraipos politine jėga... Tiesa, kūrėsi ir kitos partijos, daug partijų. Kartais atrodė, kad daugybė generolų ieško sekėjų.

Daugiau kaip po dešimties metų profesorius prisipažino: „Pagal jaunystės siekius ir pažiūras man labiau būtų tikusi krikščionių demokratų partija...“ Ir liūdnokai šyptelėjo, matyt, pagalvojęs apie šios partijos pastarojo dešimtmečio istorijos tarpsnį.

Po suvažiavimo J. Kubilius sugrįžo prie universiteto reikalų. „Politikos universitetus“ ketino palikti jaunesniems. Tačiau stebėjo politinį gyvenimą ir vertino: „...šiandien labai daug primityvumo aplink. Primityvus patriotizmas. Primityvus politikavimas. Na, ir primityvi kova dėl valdžios. Matyt, esama žmonių, siekiančių įtvirtinti autoritarinį režimą.“ (Vilniaus laikraštis. – 1991. Nr. 36.) Kita vertus, blogybėmis nei ypač piktinosi, nei stebėjosi: „...visi šie dalykai manęs labai nestebina. Turiu Steigiamojo seimo stenogramas. Kai paskaitau jas, matau, kad jos savo etiniu lygiu panašios į dabartines visuomenės diskusijas.“

Tuomet žurnalistės paklaustas, ar yra pozicijoje, ar opozicijoje, J. Kubilius atsakė:

– Jau labai seniai norėčiau būti Lietuvos partijos narys... Šiaip leiskite man, sulaukusiam solidaus amžiaus, būti tiesiog Kubiliumi...

Tačiau būti tik savimi, galvoti apie matematinius darbus, mėgautis palengvėjimu, kad nebeslegia universiteto reikalai, teko neilgai. Seimas, draskomas kovos dėl valdžios, asmenybių tarpusavio priešpriešos, nesusikalbėjimo, iširo. Lietuva rengėsi naujiems rinkimams. LDDP vadovybė pasiūlė J. Kubiliui dalyvauti naujuosiuose Seimo rinkimuose. Dalyvauti juose vienmandatėje apygardoje profesorius atsisakė, tačiau būti įtrauktas į rinkiminį partijos sąrašą sutiko su sąlyga, kad jo vieta sąrašė bus tokia, jog galėtų tikėtis nepa-

tekti į Seimą. Trisdešimtas numeris šiuo požiūriu atrodė pakankamai saugus.

Tačiau 1992 metų Seimo rinkimus pergalingai laimėjo LDDP. Rinkėjai balsavo veikiau reikšdami ne pasitikėjimą LDDP programa, o nepritarimą tam slogių tarpusavio kivirčų, arogancijos, užsipuldinėjimų ir kaltinimų laikotarpiui, kuriuo prasidėjo nepriklausomos Lietuvos politinis gyvenimas. LDDP Seime gavo net 73 vietas. Tokios pergalės nesitikėjo ir partijos vadovybė, rinkimų išvakarėse rimtai nė nesvarsčiusi galimybės sudaryti vyriausybę. Trisdešimtas sąrašo numeris reiškė J. Kubiliui grįžimą į politiką. Neidealizavo savo partijos, kurioje telkėsi įvairiausios praeities ir interesų žmonės, tačiau visad manė, kad stiprios partijos, kuriose diskusijos vyksta demokratiškai, sprendimai priimami atsižvelgiant į daugelį nuomonių – būtinos sėkmingai demokratinės Lietuvos politinio gyvenimo raidai. Tokia partija galėjo tapti ir LDDP. Seime J. Kubilius dirbo Kultūros ir švietimo reikalų komitete. Pirmininkauti jam atsisakė, kiek kandokai šyptelėjęs:

– Kubiliui nebereikia postų. Kita vertus, komiteto pirmininko pareigos – ne tas postas, kuriuo universiteto rektorius galėtų susidomėti.

Prisimindamas darbą Seime, plenarinius posėdžius, profesorius šypteli: „Kai transliuojant posėdžius per televiziją, kai kurie Seimo nariai itin pagyvėdavo, pajuokaudavau – matyt, uošvė žiūri!“

Svarbiausi sprendimai buvo priimami ne didžiojoje posėdžių salėje. Vienu svarbiausių Kultūros ir švietimo komiteto darbų profesorius laiko Mokslų akademijos statuto svarstymą ir priėmimą. Nors Mokslų akademijos yra ir daugelyje Vakarų demokratijos šalių, tačiau bendras tik pavadinimas. Mokslų

1996 m. profesorius J. Kubilius šventė 75-metį. Sukaktį paminėjo visuomenė, kolegos matematikai šia proga surengė tarptautinę skaičių teorijos konferenciją. Kunigo R. Mikutavičiaus iniciatyva profesorius pagerbtas tėviškėje – Eržvilko bažnyčioje, kurioje R. Mikutavičius prieš daugelį metų pradėjo kunigauti. Nuotraukoje iš kairės: kunigas R. Mikutavičius, J. Kubilius, Eržvilko klebonas J. Čičirka.

akademija TSRS mokslo sistemoje – ne kvalifikuotų mokslininkų, savo srities ekspertų bendrija, bet atskirai finansuojama žinyba, turinti savo įstaigas, institutus. Visos žinybos linkusios išsilaikyti, dominuoti, o kartu ir užsisklęsti. Tarybinės santvarkos metais žinybinio pobūdžio Mokslų akademija Lietuvai buvo naudinga, nes per ją iš valdžios centro ateidavo lėšos mokslui. Tačiau laikai pasikeitė... Buvo visokių nuomonių – tiek ginančių status quo, tiek reikalaujančių panaikinti akademiją. Tačiau Lietuvos mokslų akademija – tai daugybė žmonių, institutų, turto... J. Kubilius laikėsi požiūrio, kad mokslo tiriamasis darbas būtų labiau susietas su universitetais, o Moks-

lų akademija veiktų panašiai kaip Vakarų šalyse. Tačiau pereiti būtina laipsniškai. Po ilgų ir sunkių debatų ir ginčų Lietuvos mokslų akademijos statutas buvo priimtas. Akademija išliko, tačiau neišvengiamai turėjo keistis...

Po ketverių metų politinė švytuoklė Lietuvoje vėl švystelėjo – šįsyk nuo LDDP. Profesoriui J. Kubiliui tai leido grįžti prie akademinų reikalų. Nebenorėjo būti renkamas ir į universiteto tarybas:

– Nors daug kas man nepatinka, daug ką daryčiau kitaip, kištis nebenoriu. Tegu jaunesni imasi atsakomybės.

Juk nusipelnė prabangos pabūti tiesiog Kubiliumi.

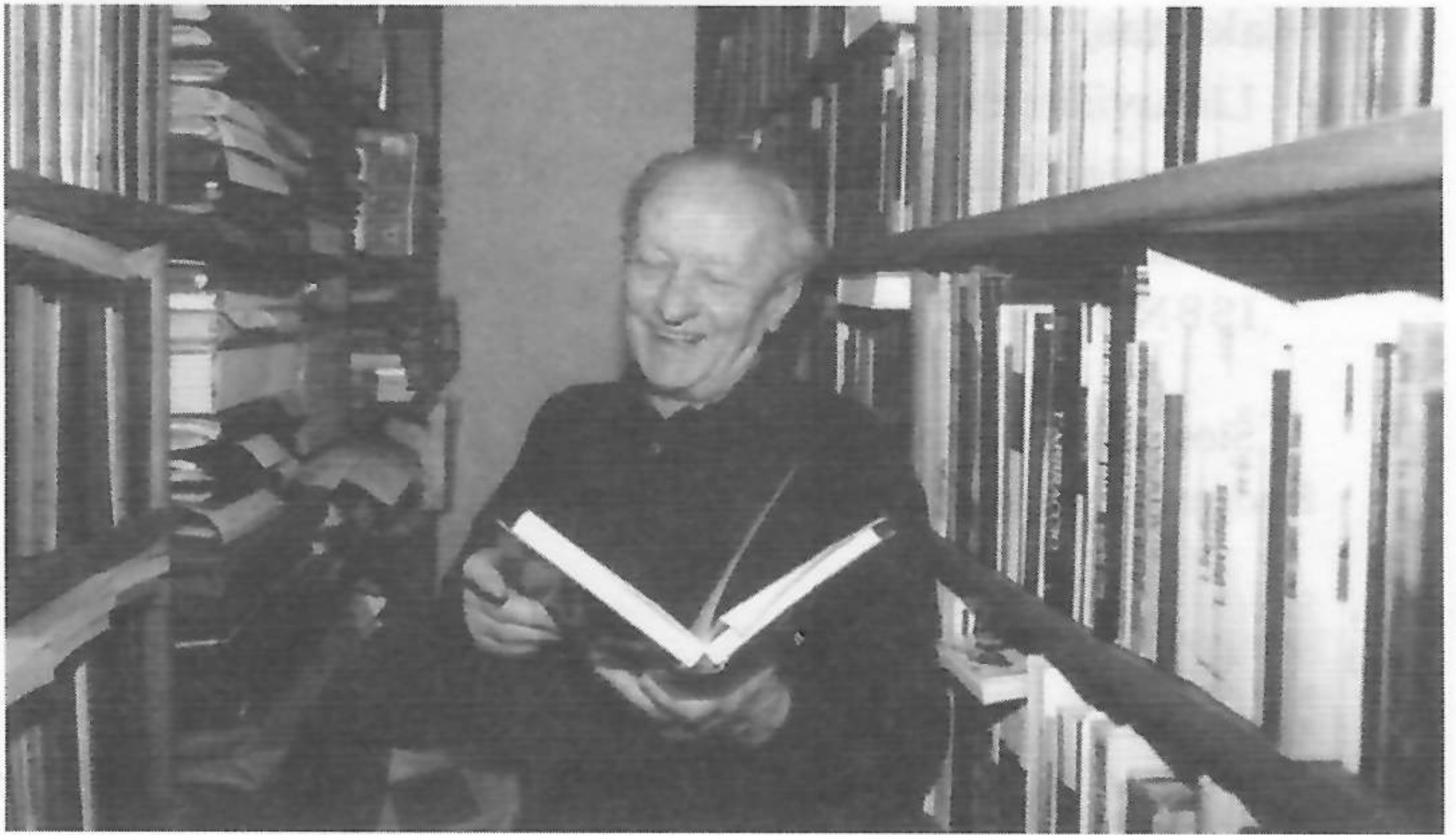
Mažos pranašystės vietoje epilogo

2001 metų liepos pabaigoje, kaip ir kiekvienais metais, soduose jau dunksės į žemę krisdami alyviniai obuoliai, o nakties dangumi vis dažnėliau švysčios krisdami meteorai. Bet vasara dar žydės, bręs, bujos, kvėpės ir siaus šiltais vėjais...

Išauš rytas, baigsis profesoriaus J. Kubiliaus aštuoniasdešimtieji gyvenimo metai. Kieme sušlamės senos obelys, nubers rasą ant „Sėjėjo“ – medinės skulptūros, kurią profesoriaus kolegos pastatė prie namų prieš dvidešimt metų – šešiasdešimtmečio proga. Tikriausiai daug kas skambins ir sveikins, o profesorius atsakinės kaip visuomet:

– Malonu girdėti...

Žinoma, praleis kelias valandas savo darbo kambaryje, galbūt netgi įsijungs kompiuterį ir parašys keletą sakinių. Keli baigiami, įpusėti, pradėti darbai – studija apie A. Barauską, prisiminimai, matematinis straipsnis... Su tuo pačiu kaip jaunystėje lengvumu ir aistra naujovėms – kai ėmė-

Profesorius J. Kubilius savo bibliotekoje. Daugybė metų metais kaupytų tomų. Daug knygų jau padovanota Vilniaus universiteto bibliotekai.

si sodininkauti ar tvarkyti malūną – profesorius išmoko dirbti kompiuteriu ir pats renka straipsnius, įvairius raštus, netgi parengė leidyklai naują savo tikimybių teorijos knygą.

Galbūt tądien bus profesoriaus pagerbimo iškilmės. Ruošis joms su žmona Valerija švelniai pasišaipydami vienas iš kito. Laiko dantis pirmiausia puola pasivertusius gyvais paminklais. Nesulauks!

Rudenį Palangoje vyks jau trečioji tarptautinė matematikų konferencija profesoriui Jonui Kubiliui pagerbti, kurią rengia jo mokiniai. Paties profesoriaus pranešimas ir vėl tikriausiai bus vienas iš geriausių – jei ne naujais rezultatais, tai dėstymo nuoseklumu, minčių aiškumu.

Šilti saulės spindulių atspindžiai ant bėgančio Neries vandens – tarsi daugtaškis, kurį reikia padėti...